

ABSURDNO¹

Thomas Nagel

Většina lidí má čas od času pocit, že život je absurdní, a někteří to vnímají intenzivně a nepřetržitě. Avšak důvody obvykle nabízené na obranu tohoto přesvědčení jsou zjevně nedostatečné: ve skutečnosti *by* ani *nemohly* vysvětlit, proč je život absurdní. Proč tedy poskytují přirozené vyjádření pocitu, že tomu tak je?

1.

Vezměme pár příkladů. Často se tvrdí, že za milion let nebude záležet na ničem z toho, co děláme nyní. Je-li to ovšem pravda, pak stejným způsobem nezáleží ani dnes na ničem z toho, co bude za milion let. Zvláště dnes nezáleží na tom, že za milion let nebude záležet na ničem, co děláme nyní. Nadto, i kdyby na tom, co jsme učinili nyní, *mělo* záležet za milion let, jak by to naše současné zájmy chránilo před absurditou? Pokud k tomu nestačí, že na nich záleží nyní, jak by pomohlo, kdyby na nich záleželo za milion let?

Zda bude mít za milion let význam to, co činíme nyní, by mohlo být rozhodující pouze tehdy, pokud by významnost našich činů za milion let závisela na jejich významnosti, tečka. Avšak popírat, že cokoli se stane nyní, bude mít význam za milion let, již znamená předpokládat, že to, co se děje nyní, význam nemá, tečka. V tomto smyslu totiž nelze vědět, že za milion let nebude záležet (například) na tom, jestli je někdo nyní šťastný či nešťastný, aniž bychom věděli, že na tom nezáleží, tečka.

To, co říkáme ve snaze vyjádřit absurditu našich životů, často souvisí s prostorem či časem: jsme drobnými smítky v nekonečné rozlehlosti vesmíru, naše životy jsou pouhými okamžiky i oproti stáří Země, natož

¹ T. Nagel, *The Absurd*, původně publikováno in: *The Journal of Philosophy*, 68, 1971, str. 716–727. Přeložený text vychází z verze přetištěné v Nagelově publikaci *Mortal Questions*, New York 1979, str. 11–23. – Pozn. překl.

stáří vesmíru; co nevidět budeme všichni mrtvi. Ovšemže žádná z těchto zjevných skutečností nemůže být tím, co činí život absurdním, pokud život absurdní je. Předpokládejme, že bychom žili navždy; copak by nebyl život, jenž je absurdní, trvá-li sedmdesát let, nekonečně absurdní, trval-li by věčnost? A jsou-li naše životy absurdní při naší současné malosti, proč by měly být o něco méně absurdní, kdybychom zaplňovali celý vesmír (buď proto, že bychom byli větší, nebo proto, že by vesmír byl menší)? Zdá se, že úvahy nad naší nepatrností a pomíjivostí jsou blízce spojeny s pocitem, že náš život postrádá smysl. Není ovšem jasné, v čem toto propojení spočívá.

Další nedostatečný argument zní, že jelikož zemřeme, všechny řetězce zdůvodnění musí být vprostřed cesty přerušeny. Studujeme a pracujeme, abychom vydělali peníze a mohli si dovolit oblečení, bydlení, zábavu, jídlo, abychom se z roku na rok uživilí, možná i zaopatřili rodinu a věnovali se kariéře – ale za jakým konečným účelem? Je to celé spleťtá cesta, která nikam nevede. (Budeme mít také nějaký vliv na životy jiných lidí, ale to pouze znovu vytváří problém, protože oni také zemrou.)

Na tento argument existuje několik odpovědí. Zaprvé, život se neskládá ze sledu činností, z nichž každá má za svůj účel nějaký další člen této posloupnosti. Řetězce zdůvodnění během života opakovaně dospívají ke svému konci. Otázka, zda lze tento proces jako celek odůvodnit, nemá vliv na účelnost² konců těchto řetězců. Není třeba žádného dalšího zdůvodnění, aby bylo rozumné vzít si aspirin na bolest hlavy, navštívit výstavu malíře, kterého obdivujeme, nebo zabránit dítěti, aby položilo ruku na horký sporák. Není nutný žádný širší kontext ani další účel, aby tyto činy byly smysluplné.

I kdyby někdo chtěl poskytnout další odůvodnění, proč usilovat o všemožné věci v životě, které se běžně rozumí samy sebou, muselo by toto odůvodňování také někde skončit. Jestli *nic* nemůže zdůvodňovat, pokud není samo zdůvodněno pomocí něčeho mimo sebe, co je také zdůvodněno, je výsledkem nekonečný regres a žádný řetězec zdůvodnění nemůže být úplný. Navíc pokud konečný řetězec důvodů nemůže nic zdůvodnit, čeho by mohlo být dosaženo nekonečným řetězcem, jehož každý článek musí být zdůvodněn něčím dalším mimo sebe?

Jelikož každé zdůvodnění musí mít někde konec, nezískáme nic popřením toho, že onen konec je tam, kde se zdá být, tedy někde v rámci

² Termín „finality“, který zde Nagel používá, překládáme jako „účelnost“. – Pozn. překl.

života, anebo snahou podřadit mnohé – často triviální – obyčejné důvody našeho počínání pod jediný, rozhodující životní plán. Spokojenosti můžeme dosáhnout snáze. Jelikož tento argument chybně vyobrazuje proces zdůvodnění, vytváří ve skutečnosti nesmyslný požadavek. Trvá na tom, že důvody, které jsou dostupné v rámci života, jsou neúplné, ale tím naznačuje, že jsou neúplné všechny důvody, které mají svůj konec. To znemožňuje uvedení jakýchkoli důvodů.

Zdá se tedy, že obvyklé argumenty pro absurditu jakožto argumenty selhávají. Přesto věřím, že se pokoušejí vyjádřit něco, co je sice obtížně vyslovitelné, ale v zásadě pravdivé.

2.

V běžném životě je situace absurdní tehdy, když zahrnuje výrazný nesoulad mezi našimi nároky či očekáváním a realitou: když někdo přednese složitý proslov ve prospěch návrhu, který byl již schválen; notorický zločinec je učiněn předsedou významné filantropické nadace; v telefonu vyznáte lásku nahrané hlasové zprávě; při pasování na rytíře vám spadnou kalhoty.

Když se člověk ocitne v absurdní situaci, obyčejně se to pokusí změnit tím, že upraví svá očekávání, nebo s nimi zkusí lépe sladit skutečnost, anebo se z dané situace úplně vymaní. Ne vždy jsme ochotni či schopni dostat se z pozice, jejíž absurdita se nám stala zjevnou. Většinou je ovšem možné představit si změnu, která by tuto absurditu odstranila – nehledě na to, zda tuto změnu uskutečníme či uskutečnit můžeme. Pocit, že je život jako celek absurdní, vyvstává tehdy, když vnímáme, byť třeba jen matně, nepřiměřeně vysoké nároky či nepřiměřeně vysoká očekávání, jež trvání lidského života neodlučitelně provázejí a kvůli nimž před jeho absurditou nelze utéct, pomineme-li útek ze života samého.

Životy mnoha lidí jsou absurdní, dočasně či trvale, z obvyklých důvodů, které se týkají jejich konkrétních ambicí, okolností a osobních vztahů. Existuje-li ovšem filosofický pocit absurdity, musí vznikat na základě vnímání něčeho universálního – nějakého ohledu, v němž se nároky a realita dostávají do nevyhnutelné kolize pro každého z nás. Budu tvrdit, že tento stav navozuje střet mezi vážností, s jakou bereme naše životy, a ustavičnou možností považovat vše, co bereme vážně, za nahodilé či otevřeně pochybám.

Lidské životy nemůžeme žít bez energie a pozornosti ani bez rozhodnutí, která ukazují, že některé věci bereme vážněji než jiné. Přesto je nám

vždy k dispozici hledisko, které je vůči konkrétní formě našich životů vnější a z něhož se tato vážnost jeví jako bezdůvodná. Tato dvě nevyhnutelná hlediska se v nás střetávají a činí život absurdním. Je absurdní, protože ignorujeme pochyby, o nichž víme, že nemohou být rozřešeny, a navzdory nim dále žijeme s takřka nesníženou vážností.

Tato analýza vyžaduje obranu ve dvou ohledech: za prvé s ohledem na nevyhnutelnost vážnosti, za druhé s ohledem na neodvratnost pochybnosti.

Bereme se vážně, ať už vedeme vážné životy, nebo ne, a ať už se staráme v první řadě o slávu, potěšení, ctnosti, přepych, úspěch, krásu, spravedlnost, vědomosti, spásu, anebo o pouhé přežití. Pokud bereme vážně druhé lidi a věnujeme se jim, jen to násobí tento problém. Lidský život je plný snažení, plánů, propočtů, úspěchů a selhání: své životy, s různou mírou lenivosti a energie, *rozvíjíme*.

Bylo by tomu jinak, kdybychom nemohli udělat krok zpět a přemýšlet o tomto procesu, ale byli bychom bez jakéhokoli vědomí sebe pouze vedeni od jednoho popudu k jinému. Lidské bytosti ale nejednají pouze na základě popudů. Jsou obezřetné, reflektují, zvažují následky, tážou se, zda to, co dělají, za to stojí. Nejenže jsou jejich životy plné jednotlivých rozhodnutí, která tvoří součást obsáhlejšího souboru činností s časovou strukturou: také se na té nejobecnější úrovni rozhodují, o co usilovat a čemu se vyhnout, které ze svých cílů mají upřednostnit a jakými lidmi chtějí být nebo se stát. Někteří lidé jsou před tyto volby postaveni skrze velká rozhodnutí, která učiní jednou za čas, druzí jen skrze přemýšlení o směru, jenž nabral jejich život v důsledku nespočtu malých rozhodnutí. Rozhodují se, koho si vzít, jaké povolání si vybrat, zda se přidat ke společenskému klubu anebo k odboji; nebo se jen podíví, proč zůstávají prodáváči, akademiky nebo taxikáři, a po určité době bezvýsledného přemýšlení to pustí z hlavy.

Ačkoli je mohou od činu k činu motivovat ony bezprostřední potřeby, které jim předkládá život, nechávají tento proces plynout tím, že přilnou k obecnému systému návyků a k formě života, v níž tyto motivy mají své místo – nebo snad jen tím, že lpí na životě samotném. Vkládají obrovské množství energie, rizik a kalkulací do detailů. Zamyslete se nad tím, jak moc se obyčejný člověk stará o svůj vzhled, svoje zdraví, svůj sexuální život, o to, zda jsou jeho city upřímné, zda je prospěšný společností, o sebepoznání, o kvalitu vztahů s rodinou, kolegy a přáteli, o to, jak dobře dělá svou práci a zda rozumí světu a tomu, co se v něm děje. Vést lidský život je práce na plný úvazek, které každý věnuje desítky let intenzivní pozornosti.

Tato skutečnost je tak očividná, že je obtížné ji považovat za pozoruhodnou a podstatnou. Každý z nás žije svůj vlastní život – žije se sebou čtyřicet hodin denně. Co jiného má dělat – žít život někoho jiného? Avšak lidé mají onu zvláštní schopnost poodstoupit a pozorovat sebe i životy, jimž se oddávají, se stejně nezúčastněným údivem, s jakým se dívají na mravence snažícího se zdolat hromadu písku. Aniž by propadali klamu, že jsou schopni uniknout ze své nanejvýš specifické a svérázné pozice, mohou ji nahlížet *sub specie aeternitatis* – a to je pohled, který vede zároveň k vystřízlivění i k pobavení.

Tento stěžejní krok zpět nečiníme tak, že se ptáme po stále dalším článku v řetězci zdůvodnění a nedaří se nám jej nalézt. Námitky vůči této kritice již byly vzneseny; zdůvodnění dospívají ke konci. Právě to ale poskytuje universální pochybnosti její předmět. Zaujímáme odstup, jen abychom shledali, že celý tento systém zdůvodňování a kritiky, který řídí naše volby a podepírá naše nároky na racionalitu, se zakládá na reakcích a zvycích, které nikdy nezpochybňujeme, které bychom nedokázali hájit bez důkazů kruhem, a jichž se budeme držet, i když už budou zpochybněny.

Věci, které děláme nebo chceme bez důvodů a pro které důvod nevyžadujeme – věci, které určují, co pro nás důvod je a co ne – jsou výchozími body naší skepse. Vidíme se zvnějšku a všechna nahodilost a specifičnost našich cílů a snah se stává zjevnou. Avšak když tento pohled zaujmeme a uznáme, že jsou naše činy libovolné, nevyváže nás to ze života, a v tom vězí naše absurdita: ne v tom, že na nás lze pohlédnout takto zvnějšku, ale v tom, že tento pohled můžeme zaujmout my sami, aniž bychom přestali být týmiž lidmi, jejichž nejzazší zájmy jsou tak chladně zvažovány.

3.

Z této situace se můžeme snažit uniknout tím, že budeme hledat šířeji pojaté nejzazší zájmy, od nichž poodstoupit nelze – zde bychom vycházeli z myšlenky, že absurdita vyvěrá z toho, že bereme vážně něco malého a nepodstatného a jednotlivého. Ti, kteří se snaží dodat svému životu smysl, si obvykle představují úlohu či funkci v rámci něčeho, co je přesahuje. Tak hledají naplnění ve službě společnosti, státu, revoluci, pokroku dějin, v rozvoji vědy nebo v náboženství a slávě Boží.

Ale úloha, která nám přísluší v nějaké větší věci, nemůže být pramenem důležitosti, není-li tato věc sama důležitá. A tato důležitost se

musí odvozovat od toho, čemu můžeme porozumět, jinak to, co hledáme, neposkytne ani zdánlivě. Kdybychom zjistili, že jsme byli chováni jako potrava pro jiné tvory, kteří si libují v lidském masu a plánují z nás udělat kotlety dřív, než naše maso bude příliš tuhé – dokonce i kdybychom zjistili, že lidskou rasu vyšlechtili chovatelé zvířat přesně za tímto účelem –, našim životům by to smysl stále neposkytlo, a to ze dvou důvodů. Zaprvé, důležitost životů těchto jiných bytostí by nám stále zůstávala skryta; zadruhé, ačkoli bychom mohli uznat, že z jejich pohledu tato kulinářská úloha našim životům smysl dává, není jasné, jakým způsobem by měla smysl poskytnout nám.

Běžný typ služby vyššímu bytí je od tohoto nesporně odlišný. Máme pohlížet na slávu Boží a podílet se na ní odlišným způsobem, než jakým se například kur domácí podílí na slávě *coq au vin*. Stejně je to se službou státu, hnutí či revoluci. Když jsou lidé součástí něčeho většího, mohou získat pocit, že toto větší je také jejich součástí. Méně se trápí svými vlastními problémy, ale s něčím větším se identifikují dostatečně na to, aby našli svou roli v jeho naplňování.

Nicméně jakýkoli takový vyšší účel může být zpochybněn stejným způsobem a ze stejných důvodů jako cíle individuálního života. Nacházet zde nejzazší zdůvodnění je stejně oprávněné, jako je nacházet dříve, v drobnostech jednotlivých životů. To však nic nemění na skutečnosti, že zdůvodňování končí, když jsme spokojeni s tím, že končí – když už nepovažujeme za nutné hledat dál. Pokud dokážeme zaujmout odstup od účelů individuálního života a pochybovat o nich, můžeme také zaujmout odstup od vývoje lidských dějin, nebo pokroku ve vědě, úspěchů společnosti nebo království, moci a slávy Boží³ a zpochybnit je stejným způsobem. To, co podle nás něčemu dává smysl, zdůvodnění či význam, tak činí díky skutečnosti, že od určitého bodu již nepotřebujeme žádné další důvody.

To, co činí pochybnosti neodvratné s ohledem na omezené cíle individuálního života, je rovněž činí neodvratnými u jakéhokoli většího záměru, který vzbuzuje pocit, že život má smysl. Když už primární pochybnost vyvstane, nelze se jí zbavit.

Camus v *Mýtu o Sisypovi* tvrdí, že absurdno vzniká, jelikož svět nedokáže uspokojit naše požadavky po smyslu. To znamená, že kdyby byl

³ Srv. R. Nozick, *Teleology*, in: *Mosaic*, 1, 1971, str. 27–28. – Odkaz na Nozickův článek se nachází pouze v původním vydání Nagelova textu z roku 1971. V databázích se jej ovšem nepodařilo dohledat a ani v *Mortal Questions*, ze kterého překlad vychází, se tento odkaz již nevyskytuje. – Pozn. překl.

svět odlišný, mohl by tuto žádost uspokojit. Nyní však vidíme, že tomu tak není. Zdá se, že neexistuje žádný myslitelný svět (v němž jsme zahrnuti i my), vůči němuž by nemohly vzniknout nezvratné pochybnosti. Absurdita naší situace tedy vychází nikoli ze střetu mezi našimi očekáváními a světem, nýbrž ze střetu v nás samých.

4.

Lze namítnout, že stanovisko, z něhož mají být tyto pochyby pocíťovány, neexistuje – že když uděláme doporučený krok zpět, ocitneme se ve vzduchoprázdnu, bez jakéhokoli základu pro vyslovení soudu o přirozených reakcích, které máme zkoumat. Pokud si uchováme naše obvyklé standardy pro to, co je důležité, pak otázky o významnosti toho, jak nakládáme s našimi životy, bude možné zodpovědět obvyklým způsobem. Ale pokud je neuchováme, pak pro nás tyto otázky nemohou nic znamenat, protože představa toho, na čem záleží, ztratí svůj obsah, a s ní i představa, že nezáleží na ničem.

Tato námitka ovšem špatně pojímá povahu onoho kroku zpět. Ten nám nemá pomoci pochopit, co je *skutečně* důležité, abychom v kontrastu s tím viděli, že naše životy jsou bezvýznamné. V průběhu těchto úvah nikdy neopouštíme obvyklé standardy, které řídí náš život. Pouze je pozorujeme v provozu a vidíme, že když jsou uvedeny v pochybnost, můžeme je odůvodňovat pouze odkazem na ně samotné, a tedy marně. Držíme se jich kvůli tomu, jak jsme nastaveni; co nám připadá důležité, závažné nebo hodnotné, by tak nevypadalo, kdybychom byli jiní.

V běžném životě zajisté neposuzujeme situaci jako absurdní, pokud nemáme na mysli nějaké standardy závažnosti, významnosti nebo harmonie, s nimiž může být absurdno kontrastováno. Tento kontrast není ve filosofickém soudu o absurditě obsažen, a tak se může zdát, že pojem kontrastu není pro vyjádření takových soudů vhodný. Tak to ovšem není, protože filosofický soud závisí na jiném kontrastu, což z něj dělá přirozené rozšíření běžnějších případů. Liší se od nich pouze v tom, že kontrastuje nároky života s širším kontextem, v němž nelze nalézt *žádné* standardy, spíše než s kontextem, ze kterého je možné uplatňovat jiné, přednostní standardy.

5.

V tomto ohledu, stejně jako v jiných, se filosofické vnímání absurda podobá epistemologickému skepticizmu. V obou případech poslední, filosofickou pochybnost nestavíme do kontrastu s nějakými nezpochybněnými jistotami, ačkoli jsme ji odvodili od případů pochybností vyskytujících se v soustavě důkazů či zdůvodnění, v čemž *je* vlastně kontrast s nějakými jistotami obsažen. U obojího se k naší omezenosti připojuje schopnost přesáhnout v myšlení tyto meze (a spatřit je tedy jakožto meze a jakožto nevyhnutelné).

Skepticismus začíná, když zahrneme sami sebe do světa, o němž si nárokuje vědění. Všimneme si, že určité druhy důkazů nás přesvědčují, že klidně připouštíme, aby se zdůvodnění našich názorů v nějakém bodě zastavila, že máme pocit, že známe spoustu věcí, aniž bychom s dobrými důvody dokázali odmítnout věci jiné, z jejichž pravdivosti by vyplývala nepravdivost toho, co tvrdíme.

Kupříkladu vím, že se dívám na kus papíru, ačkoli nemám dostatečné důvody pro to tvrdit, že vím, že zrovna nesním, a jestli sním, pak se na kus papíru neřádím. Zde se pracuje s běžnou představou o tom, jak se jev může odlišovat od reality, aby se ukázalo, že náš svět bereme do velké míry jako samozřejmost. Jistotu, že nesníme, nelze zdůvodnit jinak než kruhem, na základě týchž jevů, které zpochybňujeme. Tvrdit, že možná sním, je poněkud přehnané, ale tato možnost je jen ilustrativní. Odhaluje, že naše nároky na vědění závisí na tom, že necítíme nutnost vyloučit určité neslučitelné alternativy, a možnost snění nebo naprosté halucinace pouze zastupují neomezené možnosti, z nichž si většinu ani neumíme představit.⁴

Když jsme již jednou udělali krok zpět k abstraktnímu pohledu na celý náš systém názorů, důkazů a zdůvodnění, a viděli jsme, že – navzdory jeho nárokům – funguje jedině prostřednictvím toho, že bere náš svět do velké míry jako samozřejmost, *nejsme* v pozici, abychom mohli stavět všechny tyto jevy do kontrastu k jiné možné realitě. Nemůžeme se zbavit našich běžných reakcí, a kdybychom mohli, nezůstal by nám pak žádný způsob, jak chápat jakoukoliv realitu.

⁴ Jsem si vědom, že skepticizmus ohledně vnějšího světa je většinou považován za vyvrácený, já ovšem zůstávám přesvědčen o jeho nevyvratitelnosti od doby, kdy jsem se v Berkeley setkal s povětšinou nevydanými názory Thompсона Clarka na toto téma.

V oblasti praxe je to stejné. Nevystupujeme ze svých životů, abychom zaujali nové hledisko, z něhož bychom viděli, co je skutečně, objektivně významné. Dál bereme život velkou měrou jako samozřejmost, i když současně vidíme, že všechna naše rozhodnutí a jistoty jsou možné jediné proto, že je zde mnohé, co se neobtěžujeme vyloučit.

Jak epistemologického skepticismu, tak pocitu absurdna můžeme dosáhnout skrze počáteční pochyby vznesené v rámci námi uznávaných systémů dokazování a zdůvodňování, a lze je tedy vyjádřit bez násilí na našich běžných pojmech. Můžeme se ptát nejenom, proč bychom měli věřit, že je pod námi podlaha, ale také, proč bychom měli věřit svědectví našich smyslů vůbec – až jednou otázky, které můžeme formulovat, přesáhnou odpovědi. Podobně se můžeme ptát nejenom, proč bychom si měli brát aspirin, ale také proč bychom se vůbec měli starat o své vlastní pohodlí. Skutečnost, že si aspirin vezmeme a nečekáme na zodpovězení této poslední otázky, není dokladem toho, že tato otázka není skutečná. Rovněž budeme nadále věřit, že je pod námi podlaha, a nečekáme na zodpovězení otázky, proč věřit vlastním smyslům. Co dává v obou případech vzniknout skeptickým pochybám, je tato nepodložená přirozená víra, a tudíž ji nelze zároveň použít k jejich odstranění.

Filosofický skepticismus nás nepřiměje vzdát se našich běžných názorů, ale dodává jim zvláštní příchuť. Poté, co uznáme, že jejich pravdivost je neslučitelná s možnostmi, u nichž nemáme žádný důvod věřit, že nenastávají – vyjma důvodů obsažených právě v těch názorech, jež jsme uvedli v pochybnost –, vracíme se k našim dobře známým přesvědčením s určitou mírou ironie a odevzdanosti. Neschopni vzdát se přirozených reakcí, na nichž jsou založena, přijímáme je zpět jako partnera, který utekl s někým jiným, a pak se rozhodl vrátit. Už je ale vnímáme jinak (ne že by ovšem v jednom či druhém případě byl nový postoj nezbytně podřadný v porovnání s tím dřívějším).

Stejná situace nastává tehdy, když zpochybníme vážnost, s níž bereme naše životy a lidský život obecně, a když se na sebe podíváme bez jakýchkoliv předpokladů. Vracíme se pak ke svým životům, neboť nemůžeme jinak, ale naše vážnost je protkána ironií. Ne že by nám ironie umožnila uniknout absurditě. Je zbytečné brčet si pod vousy: „Život nemá smysl, život nemá smysl...“ jako doprovod ke všemu, co děláme. Tím, že pokračujeme v životě, v práci a v úsilí, bereme se v jednání vážně, bez ohledu na to, co tvrdíme.

O co se opíráme jak v názorech, tak v jednání, není rozum nebo odůvodňování, ale něco základnějšího, – neboť mnohdy pokračujeme stej-

ným způsobem i tehdy, když jsme přesvědčeni, že důvody došly.⁵ Kdybychom se snažili spoléhat pouze na rozum a šli do důsledků, naše životy i názory by se zhroutily – jednalo by se o šílenství, jež může skutečně nastat, pokud o onu setrvačnou sílu, založenou na tom, že bereme svět a život za samozřejmé, nějak přijdeme. Pakliže nám proklouzne mezi prsty, rozum nám ji zpátky nevrátí.

6.

Když nahlížíme sami sebe z širší než osobní perspektivy, stáváme se pozorovateli svých vlastních životů. Jakožto ryzí pozorovatelé svých vlastních životů příliš nezmůžeme, takže je vedeme dál a věnujeme se tomu, co zároveň dokážeme vnímat jen jako pouhou zajímavost, jako rituál cizího náboženství.

Toto vysvětluje, proč pocit absurdity získává své přirozené vyjádření v těch špatných argumentech, kterými naše diskuse začala. Odkazování na naši malost a krátkost lidského života a na skutečnost, že veškeré lidstvo nakonec beze stopy zmizí, jsou metafory pro odstup, který nám umožňuje pojímat sebe sama zvnějšku a vnímat konkrétní formu našich životů jako zvláštní a poněkud překvapující. Předstíráním pohledu jakoby z hlediska hvězdné mlhoviny demonstrujeme naši schopnost vidět sebe samé bez předpokladů, jako nahodilé, idiosynkratické, velmi specifické obyvatele světa, jako pouze jednu z bezpočtu možných forem života.

Předtím, než se obrátíme k otázce, zda je absurdita našich životů něčím politováníhodným, čemu je třeba pokud možno uniknout, dovolte mi se zamyslet nad tím, čeho by bylo třeba se vzdát, abychom se absurditě vyhnuli.

Proč není život myši absurdní? Oběžná dráha měsíce rovněž absurdní není, ale ta nezahrnuje vůbec žádné usilování nebo cíle. Ovšem myš

⁵ Jak říká Hume ve slavné pasáži *Pojednání o lidské přirozenosti*: „Jelikož rozum není schopen rozptýlit tuto mračna, je nanejvýš šťastnou okolností, že sama příroda na to stačí a léčí tuto filosofickou melancholii a delirium buď tím, že uvolní napětí mysli, anebo pomocí nějaké záliby či živé smyslové impresie, jež všechny tyto příznaky zažene. Večeřím, hraji vrhcáby, bavím se a veselím s přáteli, a když se po třech či čtyřech hodinách rozptýlení vracím k těmto spekulacím, přijdou mi tak odtažitě, přemrštěně a směšné, že se nemohu přimět k tomu, abych se jim dále věnoval.“ D. Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, přel. H. Janoušek, Praha 2015, str. 346.

musí něco dělat, aby zůstala naživu. Přesto myš není absurdní, neboť postrádá schopnosti sebeuvědomění a sebetranscendence, které by jí umožnily vidět, že je pouhou myš. Kdyby k tomu *opravdu* došlo, její život by se stal absurdním, jelikož povědomí o sobě by jí neumožnilo, aby přestala být myš, ani by jí neumožnilo povznést se nad myš pachtění. Zatímco by si nesla své nově získané sebeuvědomění s sebou, musela by se vrátit ke svému ubohému, leč horečnému životnímu usilování, plna pochybností, na něž by nebyla schopna nalézt odpověď, ovšem také plna záměrů, jež by nedokázala opustit.

Vzhledem k tomu, že onen transcendentální krok je pro nás lidi přirozený, je možné, abychom se absurditě vyhnuli tím, že odmítneme tento krok učinit a setrváme pouze v oblasti pozemského žití? Inu, vědomě nemůžeme odmítnout, neboť k tomu bychom potřebovali povědomí o stanovisku, které odmítáme zaujmout. Jediná možnost vyhnout se tomuto sebeuvědomění by bylo buď je nikdy nezískat, anebo na ně zapomenout – avšak ani jednoho nelze dosáhnout prostřednictvím vůle.

Oproti tomu je možné vynaložit úsilí k pokusu zničit druhou součást absurdna – zřici se svého pozemského, individuálního, lidského života s cílem identifikovat se zcela, nakolik je to možné, s oním universálním stanoviskem, z něhož se lidský život jeví nahodilý a triviální. (Toto se zdá být ideálem jistých východních náboženství.) Zdaří-li se to, nebude člověk muset vláčet vyšší uvědomění skrze náročnou všednost života a absurdita se sníží.

Jelikož je však tato sebe-etiolizace výsledkem úsilí, síly vůle, asketismu a podobně, vyžaduje, aby člověk bral sebe sama vážně jako jednotlivce – aby byl ochoten podstoupit značné nesnáze, aby se vyvaroval zvířecího a absurdního bytí. Přílišným usilováním o nesvětскost tak člověk může svůj cíl mařit. Přesto, kdyby někdo jednoduše dovolil své individuální, animální přirozenosti, aby se nechala unášet a podléhala náhlým popudům, aniž by z honby za svými potřebami činila ústřední vědomý cíl, mohl by za cenu značného odloučení dosáhnout života méně absurdního, než je většina jiných životů. Ani tak by se samozřejmě nejednalo o smysluplný život, ovšem nezahrnovalo by to zaměstnávání svého transcendentního vědomí důsledným sledováním všedních cílů. A to je základní podmínkou absurdity – donucování nepřesvědčeného transcendentního vědomí ke službě imanentnímu, omezenému podniku, jakým je lidský život.

Posledním únikem je sebevražda, avšak předtím, než přijmeme jakákoli unáhlená řešení, by bylo dobré pečlivě zvážit, zda absurdita naší existence pro nás skutečně představuje *problém*, k němuž je třeba nalézt

nějaké řešení – způsob, jak se vypořádat s tím, co se od pohledu zdá být pohromou. To je zajisté postoj, s nímž k této otázce přistupuje Camus, a toto pojetí nalézá oporu ve skutečnosti, že všichni dychtíme uniknout z absurdních situací v menším měřítku.

Camus, z nikoli stejnoměrně dobrých důvodů, odmítá sebevraždu a ostatní řešení, jež považuje za únik před skutečností. To, co doporučuje, je vzdor či pohrdání. Jak se zdá, můžeme si podle něj uchovat svou důstojnost tak, že budeme hrozit pěstí světu, který je hluchý k našim prosbám, a nadále žít tomuto navzdory. To sice nezabaví naše životy absurdity, ale propůjčí jim to určitou vznešenost.⁶

Toto pojetí se mi zdá romantické a poněkud sebelítostné. Naše absurdita nevyžaduje ani takovou míru strádání, ani tolik vzdorovitosti. S rizikem, že upadnu do romantismu jinou cestou, bych raději tvrdil, že absurdita je na nás jednou z nejlidštějších věcí: je projevem našich nejvyspělejších a nejzajímavějších vlastností. Podobně jako skepticismus v epistemologii je možný pouze proto, že máme schopnost určitého způsobu nahlížení – schopnost transcendovat sebe samé v myšlení.

Jestliže je pocit absurdna způsob, jak vnímáme naši reálnou situaci (přestože tato situace není absurdní, dokud se ono vnímání neobjeví), jaký pak můžeme mít důvod jej nelibě nést či utíkat před ním? Tak jako způsobilost k epistemologickému skepticizmu, i pocit absurdna plyne ze schopnosti chápat naše lidská omezení. Nemusí být zdrojem utrpení, neučiníme-li jej tím sami. Ani nemusí vyvolávat vzdorné pohrdání osudem, které nám umožňuje, abychom se cítili stateční či hrdí. Taková teatrálnost, i kdyby byla provozována v soukromí, prozrazuje selhání v tom ocenit vesmírnou nevýznamnost situace. Pokud *sub specie aeternitatis* není žádný důvod věřit, že na čemkoli záleží, pak na tomto rovněž nezáleží a my můžeme přistupovat k našim absurdním životům s ironií namísto heroismu a zoufalství.⁷

Přeložili Barbora Pořízková a Dominik Weinhold

⁶ „Sisyfos, bezmocný a revoltující dělník bohů, zná plný rozsah své bídné situace a rozmyšlí o ní během svého sestupu. Jasnozřivost, jež měla být jeho utrpením, je zároveň završením jeho vítězství. Není osudu, který nelze překonat opovržením.“ A. Camus, *Le mythe de Sisyphe*, in: *týž, Essais*, Paris 1965, str. 196.

⁷ Za cenné komentáře překladatelé děkují Jakubu Čapkovi a Jamesi Hillovi. – Pozn. překl.